

sto otvorena scena za široki spektar stavova i mišljenja? Odgovor na ovo pitanje kada se radi o SAD, usko je vezan uz prvi amandman koji sprečava kongresu poduzimanje bilo kakvih akcija koje bi u sebi uključivale ograničavanje slobode štampe. Stoga su masovni mediji, izuzmemo li ograničenu kontrolu od strane državnih sudova, nesputani u korištenju vlastite moći. To uključuje slobodu podrške ili kritike vladine politike i filozofije bilo namjerno ili nenamjerno, te podršku ili šutnju u odnosu na probleme pojedinih interesnih grupa. Tako to stoji u američkom ustavu. U praksi je situacija ponešto drugačija. O tom problemu govori prilog »Pentagon papers case«, koji predstavlja dio parnice koja se vodila između »New York Timesa« i američke vlade oko pitanja korištenja nekih povjerljivih podataka o vanjskoj politici SAD u toku vijetnamskog rata. Iako je na pitanje da li vlada može štampu spriječiti u objavljivanju materijala koji se odnose na sigurnost nacije, federalni sud izrekao svoje »ne«, događaji u praksi išli su drugim tokom.

Nakon nekoliko »vrućih« članaka o istoj problematici, zbornik završava raspravom o utjecaju velikih multinacionalnih komunikacijskih sistema na politiku i političke stavove drugih zemalja. John C. Merrill i Herbert I. Schiller pišu o tri najveće američke TV stanice, ABC, NBC, CBS, novinskim agencijama Associated pressu i UPI-u, kao o izvoznicima američkog političkog mišljenja u Evropu i zemlje Trećeg svijeta.

Na kraju treba reći da zbornik »Media power in politics« predstavlja izuzetno interesantnu studiju, koja nizom teoretskih ali i »empirijskih« napisa, čitaocu daje uvid u veći dio političke svakodnevice Sjedinjenih Američkih Država. Za buduće čitaoce jedi-

ni problem mogli bi predstavljati neki specifični izrazi iz američkog političkog života s kojima smo i mi, želeći ih prevesti, imali popriličnih problema. Međutim, osnovne teze ove knjige, dovoljno su jasno i eksplicitno izražene.

Bojan Luncer

Muradif Kulenović

OTKRIVANJE NESVJESNOG

GRADITELJI PSIHOANALITIČKIH TEORIJA

Suvremena misao, Zagreb, 1988, str. 367+5

Ono što je odvajkada zanimalo ljude svih epoha bilo je pitanje ljudskog življenja; pitanje samog čovjeka, njegova psihičkog ustrojstva i odnosa s drugim ljudima; pitanje istine, sreće i samog smisla da se nastavi život, a svakako time da se spozna cjelokupno ustrojstvo bića spoznatog na dvojak način: kao biološke i psihološke jedinice. Prema tome postojala su i razmimoilaženja u spoznaji, te su na različite načine pridavani atributi čovjeku, ovisno o ustrojstvu same spoznaje i primarne odrednice, koje su važne za njegovu karakterizaciju. Do jednog jedinstvenog pogleda i razumijevanja nije došlo, što uvijek ostavlja perspektive novim generacijama da se iznova vraćaju na vječna pitanja smisla, težnje, istine i sreće čovjeka. Ono s čime bi se većina ljudi

složila je to da » sreća ne nastaje od posjedovanja mnoštva (dobara), nego od toga kakvo je duševno stanje.«*

Upravo spoznavanje ukupnog duševnog stanja je iznova pokrenulo nove znanstvene teorije, a među njima i psihoanalitičku, koja se javlja na prijelazu iz XIX. u XX. st. — u mnogo čemu prijelomnog doba za nove spoznaje kako prirodnog svijeta, tako i samog ljudskog roda. Psihoanaliza nastaje kao artikulacija svih čovjekovih težnji da se spozna on sam u totalitetu odnosa kako sa samim sobom, tako is drugim ljudima i odnosom prema prirodi.

Kada se pitamo za nastanak neke znanstvene teorije, nemoguće je izostaviti pitanje njenih izvora. Za izvore psihonalize i sam njen nastanak, u cjelini mogli bismo reći da je to cjelokupno bogatstvo kulturnog nasljeđa. No, pri tome, uvijek je uputno napomenuti i različitu specifikaciju samih izvora za lakše praćenje i upoznavanje sa samom znanošću.

Ako govorimo o psihoanalizi i njenim izvorima, nemoguće je zaobići Beč toga vremena, koji je predstavljao vrelašte ideja i genijalnih ljudi, »Duh vremena« — ozračje sveukupnih zbivanja u umjetnosti, literaturi, glazbi, filozofiji, medicini i drugim znanostima, kao i određenu židovsku tradiciju projektiranu kroz germanski duh. Dakako, i društvene faktore koji odražavaju sveukupan odnos tih zbivanja. No, pođimo redom i sljedimo autorova razmišljanja i viđenja psihoanalize i psihoanalitičkog pokreta.

Knjiga Muradifa Kulenovića je koncipirana od četiri velika poglavlja s uvodom i završnom napomenom autora (što predstavlja svojevrstan kuriozitet: svako poglavlje prati doslovno stvaraocce psihoanalize i njihove

osobine); Izvor psihoanalize, Začetnici, Odmetnici i Sljedbenici. Autor se, prilazeći svakome psihoanalitičaru, stavlja u poziciju terapeuta, da bi sagledao njegovu cjelokupnu ličnost, a nit koja se provlači kroz knjigu i spaja sva poglavlja u cjelinu jest izvor psihoanalize ili Sigmund Freud. Takvo polazište ima dvoznačan karakter: autor je htio istaći Freuda kao najvažnijeg i onoga koji predstavlja temelj ove znanosti i, drugi, autor je zanemario izvorište psihoanalize, a to su različiti faktori koji predstavljaju podstrek za razvoj psihoanalitičke teorije i prakse. Nedvojbeno je da se u jednoj ličnosti ili predmetu traži polazna točka, koja će nam omogućiti praćenje samog toka zbivanja, ali to ima povratan utjecaj tako da zanemarimo i ostale značajne nosioce samog učenja i predmeta. Takav način ogleđa se i u osmišljavanju pojedinih poglavlja. (Izvor, Začetnici).

Autor razdjeljujući pojedina poglavlja i hoteci pr pratiti najznačajnije predstavnike psihoanalitičkog pokreta, povezuje imena samih predstavnika s njihovim najznačajnijim djelima ili bitnim karakteristikama. No, pri temeljitijem uvidu u takav način karakteriziranja vidimo da to nije i jedina autorova zamisao. Prateći rad i život nosioca psihoanalitičkog pokreta, vidimo da su to i neke njihove bitne osobine koje su ih nagnale da se posvete psihoanalizi. Gledajući sa psihoanalitičkog stajališta, to je i njihova karakterološka osobina koja je došla do svoje artikulacije u psihoanalitičkim teorijama, kao npr.: Ernest Jones ili biografija Sigmunda Freuda (129—160), Otto Rank ili mit o rođenju heroja (161—184), itd.

Freud se, dakako, nalazi na prvom mjestu kao utemeljitelj psihoanalize.

* Aristotel: »Nagovor za filozofiju«, str. 109, Naprijed, Zagreb, 1987.

On u psihoanalitičkom smislu predstavlja »oca« prema kome ostatak, »njegova djeca« imaju ambivalentan stav — što je velika umješnost autora da primijeni »motiv oca«, koji predstavlja predmet obožavanja, ali isto tako i mržnje njegovih sljedbenika, koji žele zauzeti njegovo mjesto. On je neprikosnoveni autoritet porodice »Sedam prstenova«. Čovjek koji je svjestan svoga genija i velikog rada, koji nemilosrdno kažnjava svoju djecu na taj način da im uskraćuje »ljubav«. On želi da se svakako poštuje, sve treba biti pod njegovom kontrolom. Tako da isključuje osjećaje, što se i odražava na njegovoj »trening-analizi«. Sam izbor njegovih bliskih suradnika upućivao je na takav odnos jer su svi oni bili mlađi od njega.

No, simptomatično je za psihoanalitički pokret da se javlja kada je već dobroano uzdrman konzervativan moral, koji se nalazi u svojoj bijedi, tako da psihoanaliza predstavlja revolucionarnu silu koja svrgava »veo tajni« dvostrukog nazora na svijet, koja brani svoju spolnost, na jednoj strani, a na drugoj brani »čiste« i »nevine« odnose između spolova. Temeljno pitanje koje uvijek zabrinjava trebalo bi se postaviti na ovaj način: ako su psihoanalitičari skinuli veo tajni čovječih zabluda i sukobili se s »istinom«, zašto su zadržali pravo prvenstva nad »istinom«, što se najbolje izražava u ličnosti Sigmunda Freuda? Autor nije šire objasnio socijalni kontekst svog vremena, židovsku tradiciju i sve pravce u umjetnosti i književnosti, događaje u medicini koji su bili relevantni za nastanak jednog takvog učenja. Donekle autor spominje predložak židovskog porijekla ali uzgredno, tek da bi objasnio kakvi su važni odnosi na liniji dijete-majka, dijete-otac, majka-otac i na jednom mjestu spominje »Talmud« i iz njega

citirao što nam služi kao arhetip za asocijativnu i interpretativnu metodu: »što on želi da ja čujem« (20). Pošto je većina utemeljitelja psihoanalize bila židovskog porijekla, trebalo se više pozabaviti tim pitanjem. Židovski narod već stoljećima živi na evropskim i svjetskim marginama, odbacivan — kako zbog svoje ortodoksije, tako i zbog okvirnog miljea vjerske netrpeljivosti, a odjednom nalazi svoju artikulaciju u psihoanalizi. Da li je to možda ono »kolektivno nesvjesno« (251—279), koje se već jednom pokazalo na svjetskoj historijskoj sceni i dalje se prikazuje u odnosu Palestina—Izrael (gledajući sa psihoanalitičkog Jungova stajališta)? Možda je ta upravo novo objavljena istina težila destrukciji kulturnog miljea koji ju je potiskivao? Maskulivni tip odnosa je prevladao u samom odnosu Freud-sljedbenici gdje se jedan autoritet smjenjuje drugim (što ima psihoanalitičku relevantnost), a željelo se postići potpuno ostvarenje ličnosti.

Prateći život i rad Maxa Eitingena (203—222) cioniste po uvjerenju, koji mašta o svojoj pradomovini kao o »dječaćkom i ljudskom idealu«, (217), autor pravi omašku o drugim psihoanalitičarima, koji — iako židovskog porijekla — nisu imali taj ideal, što se potkrepljuje savršenom adaptiranošću na germanski duh življenja i razmišljanja. Ako je to tako, onda je to proturječnost, jer bi samo oni ljudi istih determinirajućih faktora imali iste nazore i uvjerenja, te bi samo jedan čovjek imao težnju, što proturječi onom prvom. No, povijesne činjenice nam ne dozvoljavaju da to izjavimo, što i sam autor navodi implicitno, a u nekim napisima o Freudu iznosi takvo mišljenje. No, znamo i druge osobe koje su dolazile iz sličnog miljea kao i M. Eitigen. Zašto ne i dvojstvo iz dva različita okruženja? Ergo, te-

ško je sagledati sve determinirajuće faktore, odnosno psihološke determinante, ali uvijek moramo biti svjesni toga zašto baš nešto u tome trenutku, a ne u nekom drugom. Koji su odlučujući faktori za nastajanje takvog pokreta iz znanosti?

Autor donekle intimističko-impresivno prilazi samoj obradi povijesti psihoanalize, što i on sam implicitite navodi i što, izgleda, odražava samu suživljenost i divljenje prema »pionirima psihoanalize« — ljudima koji su utemeljili novi pogled na svijet. No, koliko god to bilo opravdano s humanističkog stajališta, toliko donosi zbrku sa znanstvenog, i mora se postavljati pitanje znanstvene objektivnosti. Razmatranjem Jungovog rada i života ovakvo pitanje se nešto jasnije ocrta. Jer, Jungovo »kolektivno nesvjesno« određena je znanstvena spoznaja, i ako je on tako shvatio i ona našla odraz u nacizmu, nema razloga da autor staje u obranu samog znanstvenika (Junga). Po njegovu nazoru Jungovu teoriju su iskoristile različite propagandne nacističke mašinerije. Pitanje je može li znanstvenik sagledati konotacije i konzekvence vlastite teorije. Pa zgražanja autora: »Jung ih nije pobijao niti poricao« (275), može koristiti samo za razumijevanje dalekovidnosti znanstvenika. Ideologije imaju svoju metodu djelovanja a na samom znanstveniku ostaje da razluči kada ljude treba tretirati kao »znanstvene objekte« (270). Isto se tako može postaviti pitanje je li Marx kriv za Staljinove čistke. Tako bi »intimistički« stav prema Jungu trebali razlučiti na dva stava: jedan bi trebao biti prema Jungu kao običnom ljudskom biću, drugi sadržan u razmišljanju kao znanstveniku. Nepotrebno je to nivelirati na znanost. No, to je pitanje drugog profila samog znanstvenog pristupa. Jer svi racionalniji lju-

di su humanističniji, međutim, izgleda da je ono što nas muči — neizvjesno.

Nadalje, potrebno je primijetiti neke nedosljednosti u praćenju života i rada psihoanalitičara. Autor je nekim prilazio samo znanstvenim pristupom (ne isključujući »male intrige«), dok je druge tretirao i »obrađivao« kao zanimljive i intrigantne osobe, spominjujući njihov rad kao sekundaran, pa nam to može izgledati kao nejasna namjera ili nepravilan izbor strane praćenja i promatranja života i djela protagonista. To najviše dolazi do izražaja kod opisivanja rada Karla Abrehama (81—100), gdje se uglavnom iznose samo činjenice njegovog znanstvenog rada, dok kod Viktora Tauska (313—341), kojemu je posvetio mnogo stranica s obzirom na njegov doprinos psihoanalizi, imamo suprotan primjer, tu postoji obilje »životnih intriga«, a doda li se i njegov život u našoj zemlji, dobiva se slika djelovanja »nesvjesnog« isticanja samo zbog toga što je na našem tlu živio i rado se sjećao Dalmacije.

Wilhelmu Reichu su, s obzirom na njegovo »odmetništvo«, dodjeljene štire činjenice (281—286) iz života i rada.

Ovakve greške su dopustive ako se prihvatimo tako ozbiljnog i nadasve obimnog djela, jer nas autor ipak obogaćuje novim saznanjem i nadasve jednim specifičnim pristupom. Čitajući ovu knjigu, prihvaćamo jedan način psihoanalitičkog pogleda na svijet. Počinjemo se baviti analizom samih psihoanalitičara, autora koji je pisao knjigu, pa i sebe sama doživljavamo na psihoanalitički način, te se pitamo, što je uvjetovalo takav čin naših razmišljanja, zbog kakvih aspiracija i poriva nesvjesnog djelovanja.

Sve to ukazuje na činjenicu da svaka nova disciplina, koja se bavi čovjekom iznova može obogatiti saznanja o čovjeku i njegova duševnog ustrojstva. Ovo je jedan izazov za što potpunije upoznavanje cjelokupnog konstituenta čovjeka. Ono što se nameće iz radova psihoanalize i samog tog pokreta je: Budimo psihoanalitičari samog sebe da bismo unaprijedili

psihoanalizu. Koliko god bili obuzeti asocijativnim i interpretativnim tehnikama i razilazili se u tome prilikom ustanovljavanja i tumačenja samih simbola (kao Freud i Jung), da doprinesemo uspostavljanju kodifikacije, da se što bolje pomogne bilo bolesnicima, bilo nama koji se smatramo normalnima.

Marijan **Kilić**